Cyklus *Paleoslovenistika dnes* v roce 2012

Miroslav Vepřek a kol.[1]

V zimním semestru akademického roku 2012/2013 proběhl na Filozofické fakultě UP v Olomouci cyklus přednášek s názvem *Paleoslovenistika dnes*. Hlavním záměrem uspořádání těchto akcí bylo představení současné podoby bádání o staroslověnštině a církevní slovanštině. Přednášky byly určeny jednak studentům a pedagogům Katedry bohemistiky, jednak také širšímu spektru posluchačů akademické obce Univerzity Palackého a v neposlední řadě též zájemcům z řad odborné i laické veřejnosti. Kmenové jádro posluchačů tvořili studenti magisterského navazujícího studia zapsaní do volitelného semináře, jenž byl speciálně vypsán pro tento běh přednášek. Jako hosté byli pozváni především čeští odborníci z univerzitních i dalších akademických pracovišť.

Cyklus přednášek *Paleoslovenistika dnes* byl zahájen 2. října 2012 příspěvkem PhDr. Františka Čajky, Ph.D., ze Slovanského ústavu AV ČR v Praze na téma „Církevněslovanská legenda o svaté Anastázii". Studentům a širokému publiku se zájmem o danou problematiku byl nastíněn nejen historicko-kulturní kontext či jazyková charakteristika zkoumaných rukopisů, ale také složitost legendární tradice sv. Anastázie. Badání F. Čajky je založeno na textové kritice zachovaných rukopisů legendy, zajímají jej však také historické souvislosti vzniku legendy či pozdějšího rozvíjení kultu. Legenda o sv. Anastázii je zachována v rukopisech (slovanského i latinského původu) ze 14.–18. století. Novum Čajkovy práce je obsaženo v materiálu dosud neznámého srbskocírkevněslovanského rukopisu z třetí nebo čtvrté čtvrtiny 14. století a v materiálu dalších čtyř rukopisů ruskocírkevněslovanské provenience. V památkách byla zjištěna řada překladových zvláštností a společných chyb, na jejichž základě předpokládá Čajka jediný archetyp studovaných textů. Výklad byl zakončen nastíněním alternativ k otázce původu předpokládaného archetypu. Možností je jednak jihoslovanský původ (ten byl však vyhodnocen jako nepravděpodobný, například s ohledem na specifické lexikum rukopisů), dále pak původ velkomoravský a také, Čajkou upřednostňovaný, původ český.

[1] Kateřina Bartáčková, Lucie Hammerlindová, Markéta Jargusová, Denisa Jensenová, Michaela Jiroušková, Nikola Jurníková, Martina Kalousová, Denisa Kappelová, Simona Kukučová, Romana Mikesková, Martina Navrátilová, Sandra Oravcová, Kristýna Píchová, Martina Sovová.

Dne 10. října 2012 byla v rámci přednáškového cyklu *Paleoslovenistika dnes* prezentována problematika staroslověnského *Apoštola*, jíž se zabýval Mgr. Štefan Pilát ze Slovanského ústavu AV ČR. Přednášející v úvodu představil jednotlivé typy *Apoštola*, nastínil problematiku prvotního překladu tohoto textu a dále se zabýval jeho konkrétními redakcemi. Cílem jeho přednášky bylo poukázat na specifika jednotlivých redakcí (ochridská, liturgická a preslavská), které měly vliv na jazykové jevy ve vybraných textech, což demonstroval na konkrétních ukázkách. Snažil se poukázat na rozdílnost těchto jevů zejména z hlediska slovotvorných postupů a lexikální synonymie. Svým výkladem přiblížil též značnou složitost textologických analýz staroslověnských památek, které byly šířeny opisováním v různých obdobích a v různých redakcích nejstaršího slovanského spisovného jazyka.

Dne 24. října 2012 přednesla příspěvek Mgr. Kateřina Spurná ze Slovanského ústavu AV ČR. V něm představila předmět svého bádání, jímž je problematika překladové techniky *Druhé staroslověnské legendy o sv. Václavu*. Zaměřila se na analýzu zejména těch částí, které podle jejího názoru nebyly přeloženy z *Gumpoldovy legendy*, ale z jiných latinských předloh (především z legendy *Crescente fide*). Jako cíl svého budoucího zkoumání si autorka stanovila vypracování nové edice textu.

S další přednáškou přijel do Olomouce 31. října 2012 PhDr. Lukáš Zábranský, Ph.D, z Univerzity Hradec Králové. Jeho přednáška nesla název „Metafory v Mariánském kodexu". Toto téma si L. Zábranský dle svých slov vybral, protože této specifické problematice nebyla prozatím v paleoslovenistice věnována dostatečná pozornost. Olomouckému publiku představil nejprve samotný *Mariánský kodex*, jeden z nejpřednějších staroslověnských rukopisů zachovávajících texty cyrilometodějského překladu evangelií, a poté na názorných příkladech metafor zvířat a věcí ukázat podstatu svého zkoumání, jež je založeno na aplikaci sémantiky a kognitivní lingvistiky. Přednáška vzbudila živou diskusi zejména nad otázkou vlivu cizojazyčných (řeckých) předloh na metaforickou potenci slovanských slov a obecně nad charakteristikou cyrilometodějské překladatelské techniky.

Nejrozsáhlejší akcí konanou v rámci cyklu *Paleoslovenistika dnes* bylo mezinárodní vědecké kolokvium s názvem „Velká Morava a velkomoravská staroslověnština", které se uskutečnilo pod záštitou děkana Filozofické fakulty UP v Olomouci a za účasti řady zástupců akademické obce i mimouniverzitních zájemců dne 23. listopadu 2012. Na tomto kolokviu se setkali především filologové a historikové, mezi živě diskutujícími však nechyběli též teologové, historikové umění, synchronní i diachronní lingvisté a další specialisté z příbuzných oborů.

Na tomto kolokviu jako první vystoupil prof. Radoslav Večerka z Masarykovy univerzity v Brně s příspěvkem nazvaným „Otázka lokalizace Velké Moravy". V něm nejprve nastínil důvod přídomku Moravy („velká") ve smyslu „vzdálené" nebo „horní" podle toku řek, obojí pohledem od Byzance, která tímto způsobem

odlišovala Velkou Moravu od Moravy umístěné při dolním toku Dunaje. S tímto pojmenováním dále připomněl hypotézu, jíž se ve svých pracích věnuje především Imre Boba nebo Martin Eggers, a sice že cyrilometodějská mise směřovala právě na jihoslovanské, nikoli na naše území. Proti této hypotéze vyslovil R. Večerka námitky jednak archeologické, protože pro lokalizaci cyrilometodějské mise na naše území hovoří dostatek archeologických nálezů proti jejich nedostatku v jihoslovanské oblasti, ale i historiograficko-geografické, které se opírají o náčrt střední Evropy v *Chorografii Alfréda Velikého* z devátého století. Svou argumentaci opřel především o jazykové poznatky. Vyvrátil mylný důkaz o přítomnosti epentetického ľ v pojmenování „Moravljané" s poukázáním na fakt, že v tomto případě jde o doklady v jazyce jihoslovanských opisovačů, avšak bavorské letopisy a prameny z devátého století, které ukazují dané etnonymum, toto ľ nikde nezachovávají. Na základě přítomnosti moravismů v různých staroslověnských památkách a za pomoci různorodých jazykových příkladů (např. tvoření nedokonavého futura prefixem *po-* nebo užití prefixu *vy-*) obhájil lokalizaci Velké Moravy na západoslovanském, nikoli jihoslovanském území.

S druhým příspěvkem se představil doc. Jan Stejskal z Filozofické fakulty UP v Olomouci. Jeho výstup nesl název „Liber vitae a Velká Morava" a týkal se pramene nazvaného *Codex Forojuliensis*. Tento kodex, obsahující čtyři evangelia, byl v raném středověku považován za autograf svatého Marka, což přirozeně v dnešní době vylučuje fakt, že vychází z Vulgáty. Část tohoto kodexu se dostala na české území poté, co ji získal darem Karel IV. na své korunovační cestě do Říma během zastávky v Akvileji. Osud tohoto kodexu je s naším územím spojen již v dobách Velké Moravy, neboť jako do velmi speciální relikvie do něj byla zapisována jména různých poutníků a jejich družin. Lze v něm najít až na 1500 jmen různých etnik, mezi nimi dokonce jména Svatopluka, Wichinga, Pribiny, Kocela nebo Karla Velikého. Jména osob germánských, franckých i slovanských bývají psány stejnou rukou, z čehož lze usuzovat, že jejich nositelé patřili ke stejné družině, a tedy můžeme poukázat na čilé vztahy mezi jednotlivými etniky. J. Stejskal v závěru položil dvě otázky, na které se snaží v současné době najít odpověď. První z nich se týká toho, proč si Karel IV. odvezl právě danou část rukopisu. Ve druhé otázce, kterou J. Stejskal svůj příspěvek uzavřel, se zamýšlí nad možností, že jména nejsou do kodexu sepisována náhodně, ale že zde panuje jistý vztah mezi jménem osoby a příběhem, ke kterému je jméno dopsáno.

Dalším přednášejícím byl prof. Libor Jan z Masarykovy univerzity v Brně s příspěvkem „Kdy a kde byl Metoděj arcibiskupem". Přednášku opřel o své dřívější studie, ve kterých se zabýval problematikou postavení Metoděje jako arcibiskupa panonsko-moravského. Ve svých závěrech toto postavení potvrdil, avšak s výhradou, že toto označení není přesné, spíše se přiklání k označení Metoděje jako arcibiskupa panonského a arcibiskupa moravského, neboť nepůsobil

na těchto místech současně. Dále zpochybnil teorie, že by měl Metoděj pouze jedno sídelní hradiště.

Čtvrtou přednášku prezentoval doc. Peter Ivanič z Filozofické fakulty Univerzity Konštantína Filozofa v Nitře, jenž publikum seznámil s problematikou polohy a rozlohy Velké Moravy ve slovenské historiografii. Svou přednášku pojal jako souhrn studií předních slovenských historiků, které představil jako jedny z možných pohledů na tehdejší hranice Velkomoravské říše. Na závěr připomenul, že se nelze s žádnou z těchto studií zcela ztotožnit, jelikož hranice Velké Moravy byly a jsou těžko určitelné, a proto by v budoucnu uvítal zapojení archeologů, kteří by svými znalostmi mohli přispět k osvětlení tohoto problému.

Dalším přednášejícím byl dr. Kirill A. Maksimovič z Institutu ruského jazyka v Moskvě s příspěvkem „Řecký vliv na spisovný jazyk velkomoravský". Na vliv řečtiny poukázal v *Nomokánonu*, kde se vyskytuje hojný počet řeckých výpůjček. Zároveň však upozornil na to, že řada těchto výpůjček, které byly zřejmě pod vlivem sv. Metoděje zařazeny do staroslověnštiny jako součást právnické terminologie, nebyla pochopena pozdějšími přepisovači *Nomokánonu* a při opisování rukopisů docházelo k jejich komolení.

Šestou přednášku prezentoval dr. Václav Konzal ze Slovanského ústavu AV ČR v Praze, který vystoupil s poměrně kontroverzním tématem – „Kontinuita velkomoravské staroslověnštiny a české církevní slovanštiny". Svou přednáškou se pokusil zapojit do dlouhotrvajícího sporu diskontinuity a kontinuity velkomoravské staroslověnštiny a české církevní slovanštiny, přičemž se přiklání k myšlence kontinuity. Tu dokazuje nejen na jazyce a písmu, ale i na kulturních souvislostech 9. až 11. století na našem území.

Předposlední přednášku s názvem „Kánon ke cti svatého Václava" pronesl dr. František Čajka ze Slovanského ústavu AV ČR v Praze. Věnoval se hlavně otázce provenience památky a možnostem interpretace doby jejího vzniku. F. Čajka na základě jazykových a textologických analýz i výzkumů dalších badatelů zastává názor, že se jedná o církevněslovanský text českého původu. V odborné literatuře převládá pojetí, že text vznikl na konci desátého století. On sám však vznik *Kánonu ke cti sv. Václava* datuje do období po vzniku Sázavského kláštera (po roce 1032) a pro své hypotézy uvedl přesvědčivé argumenty jazykové i kulturněhistorické.

Na závěr kolokvia vystoupil dr. David Kalhous z Masarykovy univerzity v Brně s přednáškou „Velkomoravská tradice ve vrcholném středověku". D. Kalhous ve svém příspěvku přiblížil, jak osudy Cyrila a Metoděje uchopovala pozdější, zejména latinská tradice. Soustředil se především na texty vzniklé na českém území a na texty západní provenience. David Kalhous v závěru příspěvku shrnul výsledky svého bádání a stanovil dvě tradice ve vrcholném středověku. Jedna tradice začíná *Kristiánovou legendou* a zdůrazňuje význam Cyrila

a Metoděje a cyrilometodějské liturgie, druhá tradice počíná *Kosmovou kronikou* a akcentuje spíše císařskou moc v konfrontaci se Svatoplukem.

Cyklus *Paleoslovenistika dnes* byl zakončen dne 5. 12. 2012 přednáškou Mgr. Martiny Chromé (v současné době působí ve Slovanském ústavu AV ČR) s názvem „Apokryfní Bartolomějovo evangelium ve slovanské tradici". V rámci této přednášky M. Chromá posluchače seznámila s biblickým kánonem, apokryfy, s osobností Sv. Bartoloměje a apokryfním evangeliem jemu připisovaným. Představena byla problematika dochovaných řeckých a slovanských rukopisů apokryfu (např. byl zmíněn rukopis Vídeňské knihovny, rukopis ze sborníku Dečanského kláštera, rukopis Paisijevského sborníku, rukopis Uvarovovy sbírky aj.) a jejich textologické analýzy. Metodologicky podnětným bylo též její zkoumání biblických citátů a aluzí, jež jsou součástí Bartolomějova evangelia. V úplném závěru přednášky bylo možno nahlédnout do připravované edice, kterou M. Chromá s veškerou pečlivostí připravuje a jejíž koncepce výborně odráží složitost problematiky bádání v oblasti filologie staroslověnských a církevněslovanských památek.

Přednáškový cyklus *Paleoslovenistika dnes* i mezinárodní odborné kolokvium, které se v jeho rámci uskutečnilo, vzbudily po právu velmi pozitivní ohlasy. Jistě přispěly i k prestiži Katedry bohemistiky FF UP v Olomouci, která se na poli paleoslovenistiky profiluje velmi výrazným způsobem, a to nejen díky řadě vědeckých osobností, které na tomto pracovišti od dob znovuobnovení Univerzity Palackého působily, ale také díky neutuchajícímu zájmu studentů o problematiku počátků české a slovanské kultury. Doufáme, že tato tradice bude mít své pokračování i v dalších letech.

doc. Mgr. Miroslav Vepřek, Ph.D.
Katedra bohemistiky
Filozofická fakulta
Univerzita Palackého
Křížkovského 10
77180 Olomouc
miroslav.veprek@upol.cz